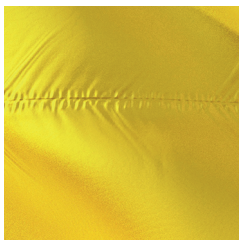
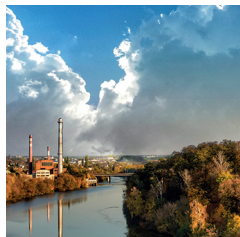

IVAN MONOLATII

WYDAWNICTWO NAUKOWE
MAZOWIECKIEJ UCZELNI PUBLICZNEJ
W PŁOCKU

W EUROPIE, OBOK EUROPY, DZIĘKI EUROPIE

DYLEMATY HISTORII, POLITYKI
I BEZPIECZEŃSTWA UKRAINY

**W Europie,
obok Europy,
dzięki Europie**

**Dylematy historii, polityki
i bezpieczeństwa Ukrainy**

Ivan Monolatii

**W Europie,
obok Europy,
dzięki Europie**

**Dylematy historii, polityki
i bezpieczeństwa Ukrainy**

**Wydawnictwo Naukowe
Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku**

Płock 2020

Recenzenci

Arkadiusz Adamczyk
Jacek Regina-Zacharski

Redakcja językowa

Joanna Banasiak

Projekt okładki

Sebastian Wiśniewski

© Copyright by Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej
w Płocku

Płock 2020

ISBN 978-83-66277-10-6

Nakład: 100 egz.

WYDAWNICTWO NAUKOWE
Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku

ul. Plac Dąbrowskiego 2, 09-402 Płock
tel. 24 366 54 00 wew. 210
email: wydawnictwo@mazowiecka.edu.pl
www.mazowiecka.edu.pl

**WYDAWNICTWO
NAUKOWE**
MAZOWIECKIEJ UCZELNI
PUBLICZNEJ W PŁOCKU

Skład i druk

Mediakolor Osieccy Sp. J.
ul. Jaskółcza 7, 09-408 Płock

Spis treści

WPROWADZENIE	9
ROZDZIAŁ I	
WPROWADZENIE DO UKRAINY	13
O PAŃSTWOTWÓRCZOŚCI UKRAIŃCÓW W XX WIEKU	13
O MYŚLI POLITYCZNEJ UKRAINY W XX W.	34
O WARTOŚCIACH LITERATURY UKRAIŃSKIEJ	45
ROZDZIAŁ II	
W KRĘGU POLITYCZNYM: INTERESY, PAMIĘĆ, MIGRACJE.....	55
CZYM JEST INTERES NARODOWY/GEOPOLITYCZNY?	55
POLITYKA IMIGRACYJNA – TENDENCJA ROZWOJU PAŃSTWA?.....	85
ROZDZIAŁ III	
REGIONALISTYKA ETNICZNA I POLITYCZNA	103
CO OZNACZA REGION POLIETNICZNY?	103
„VIRIBUS UNITIS”: JAK TO DZIAŁA W REGIONIE?	121
JAK TO JEST BYĆ „PIEMONTEM POLSKIM”?	131
„DO UT DES”: KOMUNIKACJA POLITYCZNA A TOŻSAMOŚĆ DIASPORY	163
„LEBEN UND LEBEN LASSEN” JAKO MODEL REGIONU	178
ZAKOŃCZENIE.....	201
BIBLIOGRAFIA.....	207

WPROWADZENIE

Kontakt z drugim człowiekiem pozwala raczej odkryć jego „sekret”, otworzyć się na niego, aby przyjąć to, co jest w nim wartościowe, a w ten sposób przyczynić się do lepszego poznania każdego.

Jest to proces długotrwały, którego celem jest takie kształtowanie społeczeństw i kultur, aby coraz bardziej stawały się odzwierciedleniem wielorakich darów, jakimi Bóg obdarza ludzi.

Jan Paweł II, *Orędzie na Światowy dzień Migranta i Uchodźcy 2005 r.*¹

Problem stosunków międzyetnicznych i rozwój tożsamości etnicznej ma dzisiaj szczególne znaczenie w zakresie nauk humanistycznych i społecznych. Nie tak dawno mieszkańcy Europy Środkowej i Wschodniej stanęli przed faktem poważnych zmian ich całościowego systemu bycia, gdyż polityczne życie ich krajów, oraz ich socjalno-kulturowe parametry, zostały zmienione radykalnie. Obywatele państw o zmienionym ustroju, jako podmioty życia społecznego, znaleźli się w pasie konfrontacji na przełomie czasów². A ich losy w świetle nowych koncepcji historycznych i politologicznych zaczęto traktować z uwzględnieniem zmian o charakterze procesów etnicznych odbywających się w warunkach transformacji społeczno-politycznych poprzez sprzeczności i konflikty w etnopolitycznej i egzystencjalnej strefie.

Potrzeby etnicznego rozwoju narodów uaktywniły taki składnik etniczności jak tożsamość narodową. Procesy wewnątrzetnicznej konsolidacji, w której ważną rolę odgrywa tożsamość narodowa, w dniu dzisiejszym determinują dynamikę życia społecznego w polietnicznych regionach. Spowodowane, przez powyższe, zaostrzenie stosunków międzyetnicznych, przekształciło się w poważny problem, zarówno dla państw przeżywających dziś głęboki kryzys społeczno-ekonomiczny, jak i dla krajów względnie stabilnych w tym obszarze. Dlatego też poszukiwania czynników łagodzących sprzeczności międzyetniczne mają wielkie znaczenie dla badaczy i polityków³.

Stosunki międzyetniczne we współczesnej Ukrainie – państwie z polietniczną i wielowyznaniową ludnością – budzą obecnie wielkie zainteresowanie, nie tylko wśród badaczy ukraińskich ale i zagranicznych, a zwłaszcza polskich.

1 Cyt. za: *Losy nadziei świętego Jana Pawła II*, red. nauk. A. Hennel-Brzozowska, St. Jaromi, Kraków 2016, s. 151.

2 *Lexikon der Globalisierung*, F. Kreff, E.-M. Knoll, A. Gingrich unter M. von Sven Hartwig und S. Declava, Bielefeld 2011, s. 68-72, 73-76; F.-O. Radtke, *Kulturen sprechen nicht. Die Politik grenzüberschreitender Dialoge*, Hamburg 2011, s. 9-11, 116-121.

3 Zob.: R. Lutz, *Imperialle Gewalt und mobilisierte Nation. Europa 1914–1945*, München 2011, s. 28-31; P. Ther, *Die dunkle Seite der Nationalstaaten Ethnische «Säuberungen» im modernen Europa*, Göttingen 2011, s. 50-58.

Od głębokiego zrozumienia tych procesów zależy, w znacznej mierze, możliwość opracowania optymalnego modelu etnopolityki państwowej, skierowanej na normalizację, stabilizację oraz – w przyszłości – harmonizację stosunków międzyetnicznych na Ukrainie oraz zapewnienie wszelkich możliwości pełnowartościowego rozwoju społecznego i kulturowego ludności Ukrainy w jej kontaktach z cywilizacją europejską.

W ostatnich latach badaniom są poddawane przede wszystkim etnopolityczne, etnosocjalne oraz etnokulturalne aspekty stosunków i współpracy międzyetnicznej (zawierającej składniki takie jak międzyetniczne kontakty, związki, stosunki między przedstawicielami różnych środowisk etnicznych na poziomie grupowym oraz osobistym).

Analizowane są zwłaszcza zagadnienia dynamiki ruchu ludności, poziomu wykształcenia, statusu społecznego, działalności zawodowej, tożsamości etnicznej, znajomości języków, orientacji kulturowych i politycznych, zdolności do konfliktów i wzajemnej tolerancji różnych grup etnicznych ludności Ukrainy.

Jednocześnie, coraz istotniejsza staje się potrzeba zbadania charakteru procesów stosunków międzyetnicznych „w głębi czasów” – w toku trwałego okresu historycznego, zarówno od samych źródeł kształtowania współczesnego narodu ukraińskiego, jak i w przełomowych, transformacyjnych, okresach dziejów poszczególnych regionów Ukrainy.

Badania interdyscyplinarne takich procesów są bardzo potrzebne zarówno z naukowego, jak i ze światopoglądowego punktu widzenia. Z jednej strony pozwalają one przedstawić naukowo wielowiekowy proces kształtowania się i rozwoju na terenach Ukrainy całościowej i polikulturowej wspólnoty, o charakterystycznych i kontrowersyjnych zjawiskach wzajemnych stosunków, walki, konkurencji, wzajemnych wpływów, solidarności, współpracy, a z drugiej zaś – wyodrębnić osobliwości międzyetnicznego współdziałania w kontekście procesów politycznych. Rozważania w zakresie tej ostatniej kwestii pomogą zbadać całokształt mobilizacji międzyetnicznej, zachowanie różnych etnicznych wspólnot podczas trwania procesów transformacyjnych w poszczególnych regionach i w różnych okresach, a także rolę wewnętrznych i zewnętrznych czynników politycznych w kontekście stosunków międzynarodowych oraz kulturę współdziałania grup etnicznych etc.

Aktualność badań nad problemami państwowości, etniczności i kulturowości Ukraińców w XIX i – XX w., uwarunkowana jest przez kilka ważnych czynników. Przede wszystkim, współczesna Ukraina to jedno z najbardziej wielonarodowych terytoriów w Europie. Wyjątkowa mozaika etnokulturowa tego państwa to wynik licznych migracji grup ludności, w toku których między etnosami kształtowały się relacje komplementarności lub wrogości. Dzięki swojemu położeniu geopolitycznemu, ziemie ukraińskie, a zwłaszcza ich zachodnia część, w ciągu wielu stuleci były nie tylko miejscem krzyżowania się szlaków handlowych, ale też znajdowały się w epicentrum politycznych

i prawnych sporów oraz pretensji terytorialnych różnych podmiotów państwowych. Jestem przekonany iż każdy naród współczesnego państwa ukraińskiego w swym zachowaniu nie był, i nie mógł być, uwolniony od pamięci historycznej, kultury politycznej oraz tradycyjnego postępowania socjalnego.

Dla tego na nowoczesnym etapie badań naukowych kwestie historyczne, kulturowe, politologiczne i prognozowania politycznego dotyczące Ukrainy i Ukraińców nieprzypadkowo przyciągają uwagę krajowych i zagranicznych uczonych, polityków oraz obserwatorów. Ponieważ tereny Ukrainy a zwłaszcza Ukrainy Zachodniej niejednokrotnie w przeszłości zmieniały swą przynależność narodowo-państwową oraz przeszły znaczną ewolucję etnonarodową i etnosocjalną, jako swoisty kulturowo-historyczny region Europy Środkowej i Wschodniej, okazywały zawsze wyraźną swoistość współistnienia międzyetnicznego. Liczne wewnętrzne, społeczne, kulturowe i religijne granice tworzyły tu osobliwą recepcję intensywnych oraz różnorodnych stosunków międzyetnicznych. Bez względu na trwałą i odmienną przynależność państwową, wraz z upływem stuleci, niektóre części Ukrainy, w tym region zachodnioukraiński, zgromadziły znaczne, pozytywne doświadczenia tolerancyjnego współistnienia przedstawicieli różnych etnosów i wyznań. Wyraźne były tożsamości regionalne, których istota zakotwiczona była z jednej strony w poczuciu jedności z własną wspólnotą, z drugiej zaś – w mniejszym lub większym dystansie odnośnie innych wspólnot albo grup. Ten dystans, jak świadczy historia współczesnej Ukrainy, nie zawsze oznaczał poczucie odizolowania się w ramach szerszej zbiorowości społecznej kiedy to etniczna grupa, zachowując swoją odrębność, miała jednocześnie świadomość przynależności do większej wspólnoty. Były bowiem przypadki kiedy dystans powodował wyobcowanie, a zamiast uczucia przynależności do szerszej wspólnoty pojawiała się wrogość albo niezadowolenie. Taka obcość stała się rezultatem niemożności realizacji, w pewnych warunkach, ważnych dla wspólnoty ukraińskiej orientacji etnopolitycznych, wartości kulturowych lub interesów ekonomicznych.

Książka niniejsza jest autorską próbą odpowiedzi na pytanie o historyczne uwarunkowania i miejsce Ukrainy w świadomości Ukraińców, zwłaszcza kiedy to dotyczy pytania o powody tak daleko idącego zróżnicowania etnicznego i kulturowego zachodniej Ukrainy. W tej pracy próbuję odpowiedzieć na całokształt pytań co do tego, czy dylematy historii, polityki i bezpieczeństwa Ukrainy świadczą o tym, że Ukraina była zawsze w Europie jako jej część integralna czy może istniała obok kontynentu europejskiego jako całkiem osobny i być może autonomiczny region, czy „przynależność” Ukrainy do Europy jest i nadal zostaje przejawem czysto symbolicznym i „spodziewanym” – dzięki Europie?

W pierwszej części książki będę mówił o próbach państwowotwórczych Ukraińców w XX w., o ich myśleniu politycznym oraz wartościowaniu współczesnej literatury ukraińskiej w kierunku Europy. Dalej podejmę próbę zidentyfikowania interesów narodowych oraz geopolitycznych w ich wersji postimperialnej (tzn. postsowieckiej), przejdę także do trudnych pytań o politykę pamięci lub politykę historyczną (na przykładzie Ukrainy i Polski). W ostatniej części tego rozdziału zaproponuję autorski pogląd na współczesną politykę migracyjną jako tendencję rozwoju państwa ukraińskiego. W ostatniej części książki proponuję „wędrowkę” w czasie historycznym, tzn. swoisty skok w XIX w. i początek XX w., kiedy to zostały wreszcie skonstruowane cechy regionalistyki etnicznej i politycznej z wyraźnymi modelami współżycia Polaków, Żydów, Niemców z Ukraińcami a Ukraińców z nimi; tworzenia mozaiki wielokulturowego i wielowyznaniowego regionu europejskiego na obszarze dzisiejszej Ukrainy zachodniej.

Na zakończenie rozważań wstępnych chciałbym podziękować moim Kolegom z Zakładu Nauk o Polityce i Bezpieczeństwie na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku (kierownik – dr Arkadiusz Lewandowski), gdzie powstał ten tekst, szanownym Panom Recenzentom, a także mojej żonie, dr Tetjanie Monolatii, która jak zawsze była krytycznie a jednocześnie poważnie nastawiona na treść tej pracy badawczej w jej wersji rękopiśmiennej. Tą książkę dedykuję św. pamięci mojego teścia – Petra Łewyckiego (1954–2020), matka którego, Zofia, urodziła się w Korolówce (gmina Włodawa) w międzywojennej Polsce.

ROZDZIAŁ I

WPROWADZENIE DO UKRAINY

O PAŃSTWOTWÓRCZOŚCI UKRAIŃCÓW W XX WIEKU

Chociaż do 1914 roku Ukraina i Ukraińcy istnieli w planach państw europejskich (w szczególności Austro-Węgier i Niemiec), a także Rosji (plany odnośnie Galicji), to jednak zostali oni odkryci w kontekście globalnej polityki dopiero w trakcie I wojny światowej. Przed jej wybuchem ziemie ukraińskie już od ponad stu lat były podzielone pomiędzy dwa imperia – Habsburgów i Romanowów. Ukraiński ruch nacjonalistyczny w każdym z tych państw, formułując swoje hasła polityczne i zadania na przyszłość, próbował jednocześnie wznieść się ponad swoje wewnętrzne podziały i pokonać zewnętrzne niekorzystne uwarunkowania⁴. W 1900 roku na dwóch przeciwległych krańcach Ukrainy patriotycznie nastrojona młodzież ukraińska ujawniła swoje dążenie do niezawisłości Ukrainy jako narodowego ideału. W Charkowie Mykola Michnowski na tajnych zebraniach młodzieży ogłosił referat „Niezawisła Ukraina”, w którym po raz pierwszy wyraził polityczne credo: „Jedna, jedyna, niepodzielna, wolna, niezawisła Ukraina od Karpat aż do Kaukazu”. W tym samym roku we Lwowie zgromadzenie ukraińskich studentów przyjęło rezolucję, mówiącą, że „Najwyższym celem narodowo-politycznych dążeń całej młodzieży jest niezawisła Ukraina”. Trzeba podkreślić, że to właśnie lwowskie zgromadzenie studentów po raz pierwszy na ziemiach ukraińskich publicznie ogłosiło dążenie do utworzenia niezawisłego, wolnego i zjednoczonego państwa ukraińskiego⁵.

Początkiem ukraińskiego ruchu narodowo-wojskowego w XX wieku stał się krajowy zlot, w 100-lecie urodzin Tarasa Szewczenki, który odbył się 28 czerwca

4 С. Віднянський, *Велика війна як прояв кризи європейської цивілізації. До 90-річчя початку Першої світової війни*, “Дзеркало тижня”, 2004, № 30, s. 5-7.

5 I. Monolatyj, *Ukraińscy Strzelcy Siczowi 1914-1918*, Warszawa 2011, s. 6.